

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»**

АНАНЬЄВА ОЛЕНА ПАВЛІВНА

УДК 172.3+130.2+316.61.+1:316.3-047.82

**МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ І ТОЛЕРАНТНІСТЬ
ЯК СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ
СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук

Одеса – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор філософських наук, професор
Борінштейн Євген Русланович,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Єременко Олександр Михайлович
Східноукраїнський національний університет
ім. Володимира Даля, завідувач кафедри філософії;

доктор філософських наук, професор
Єршова-Бабенко Ірина Вікторівна,
Міжнародний гуманітарний університет,
професор кафедри мистецтвознавства
та загальногуманітарних наук;

доктор філософських наук, доцент
Скловський Ігор Зіновійович,
Кіровоградський національний технічний університет,
професор кафедри суспільних наук
та документознавства.

Захист відбудеться «06» липня 2016 р. о 10-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.02 при Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 74.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36. Автореферат розміщено на сайті <http://www.pdpu.edu.ua>.

Автореферат розісланий «04» червня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Балашенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю глибокого осмислення відмінних рис сучасного глобального світового співтовариства: посилення взаємодії країн і народів, їх зближення і узгодженості розвитку. Світове співтовариство реалізує свої духовні і матеріальні потреби через чисельні канали, серед яких найбільш важливим у плані спрямованого впливу є соціокультурний простір. Соціокультурний простір найактивніше реагує на світові тенденції глобалізаційного характеру і впливає на особистісні, міжнародні, національно-державні та регіональні процеси. Глобальний соціокультурний простір ми розглядаємо як особливий соціально-філософський феномен, сформований на основі досвіду міжкультурної взаємодії і актуалізований в умовах інноваційних соціокультурних, соціально-політичних та етно-ідентифікаційних процесів. Це неминує обумовлює сучасні підходи до концептології соціокультурної сфери. Виникає необхідність у продукуванні новітніх соціально-філософських концепцій соціокультурного простору, які зможуть стати засобом врегулювання відносин і зниження напруги у суспільстві.

З другої половини ХХ століття у розвинутих країнах світу сформувався новий тип відносин між особистістю і суспільством, що заснований на особливій морально-ціннісній та нормативно-правовій системі. Надаючи значення захисту прав і свобод особистості, незалежно від її культурної приналежності, такий тип відносин пріоритетними поставив згоду, мир та ненасилля. Основою даного типу відносин є одна із системоутворювальних якостей сучасного світу – мультикультурність соціальної сфери. Мультикультурна парадигма зосереджена на граничних основах цивілізації – системах формування особистості, що обумовлюється соціокультурною політикою у межах суспільства в цілому. При цьому розкривається роль мультикультуралізму як об'єднувальної теорії і практики, потенціал якої ще не вичерпаний, і яка здатна перешкоджати процесам відокремлення у суспільстві та форсувати розвиток цивілізації. Ідея мультикультуралізму поширюється на систему науки, освіти, права, цінностей, моралі, релігії, інформації, а тому потребує дослідження не лише як об'єктивна соціальна проблема, але і як соціально-філософський концепт, що вимагає абстрактного осмислення та практичної реалізації.

У контексті мультикультуралізму необхідною передумовою нових комунікативно-доцільних відносин, безумовно, є толерантність, що стала фактором виживання і повноцінної діяльності соціуму. Толерантність набула свого втілення у різноманітних соціальних практиках, виступаючи як моральна цінність, культурна норма, передумова руху людей до єдності і співпраці, як механізм функціонування мультикультурного соціуму.

Значущість окресленого кола питань, їх недостатня теоретична розробленість та неоднозначність практичного застосування є **науковою проблемою** дослідження, що полягає у необхідності соціально-філософського

осмислення мультикультурно-толерантних взаємозв'язків та взаємозалежностей у соціумі і розробці концептуальних основ удосконалення глобального соціокультурного простору. Це обумовлено сутністю та специфікою мультикультурного суспільства ХХІ століття, детерміновано необхідністю функціонування феномену толерантності, а також проблемою розвитку мультикультурних зв'язків та толерантних відносин у соціокультурній сфері в цілому, що й визначає актуальність даного дослідження, як для наукового розвитку, так і для соціальних реалій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження виконане у межах планової науково-дослідницької теми кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Методологія та технологія сучасного філософського пізнання» (державна реєстрація теми № 011U010462), одним із виконавців якої є дисертантка.

Мета дослідження полягає у представленні моделі концептології соціокультурної сфери сучасності і розгляді феноменів мультикультуралізму і толерантності у вигляді соціально-філософських концепцій глобального соціокультурного простору. Зазначена мета обумовила формулювання та вирішення наступних **задач**:

- визначити концептуальні основи глобалізації соціокультурного простору, обґрунтувати його сутнісні характеристики та структуру;
- осмислити мультикультуралізм як концептуальну парадигму глобалізованого соціокультурного простору;
- конкретизувати сутність та обґрунтувати перспективи розвитку феномену толерантності у дискурсі глобальної соціосистеми культури;
- виявити взаємозв'язок та взаємозалежність феномену мультикультуралізму та моральних установок у соціокультурному просторі;
- пояснити роль мультикультурної толерантності як фактора вирішення протиріч сучасного світу;
- запропонувати класифікацію мультикультуралізму і толерантності у соціокультурних трансформаціях;
- розкрити специфіку толерантної взаємодії як соціально-особистісної цінності в умовах мультикультурного середовища;
- дослідити реалії та специфіку проектування мультикультурного соціального простору;
- проаналізувати стратегії розвитку мультикультурних зв'язків та толерантних відносин у різноманітних соціокультурних площинах: країн класичної імміграції, країн етнокультурного плюралізму; сучасних поліетнічних суспільств;
- визначити аксіологічні передумови мультикультурно-толерантної парадигми у соціокультурному просторі світу та України;
- систематизувати та конкретизувати правові концепти реалізації парадигми мультикультуралізму та толерантності;

– довести, що парадигма мультикультуралізму та толерантності є фактором прогресу соціокультурного простору сучасного соціуму.

Об’єкт дослідження – глобальний соціокультурний простір.

Предмет дослідження – мультикультуралізм і толерантність як соціально-філософські концепції глобалізованого соціокультурного простору.

Методи дисертаційного дослідження обрано відповідно до поставленої мети та задач.

Базовими принципами методології роботи є принципи об’єктивності, історизму, єдності теорії та практики, неподільності історичного та логічного, цілісності системного, структурного та генетичного підходів. Методологічною основою дослідження є сукупність методів класичного філософського аналізу та рефлексії; герменевтико-методологічний процес виявлення сутності досліджуваних реалій; логіко-діалектичний аналіз дослідження предмета; науково-логічне розуміння процесів соціокультурного розвитку, синергетичний підхід до осмислення предмета та об’єкта дослідження. Це дозволило визначити та обґрунтувати характеристики концептології сучасного глобалізованого соціокультурного простору; довести, що розвиток сучасного глобалізованого соціокультурного простору можна сформулювати повною мірою у межах новітніх соціально-філософських концепцій.

Першочергово використано загальнонаукові методи дослідження: аналіз і синтез, індукція і дедукція, метод сходження від абстрактного до конкретного. Специфічними були комплексні методи дослідження: порівняльно-зіставний аналіз філософської, культурологічної, соціально-педагогічної та соціально-психологічної літератури, метод міждисциплінарного аналізу категорій, структурно-функціональний метод. Такий підхід дозволив уточнити уявлення про характеристики шляхів та засобів розвитку новітніх соціально-філософських концепцій соціокультурного простору, сформульованих у вигляді парадигми мультикультуралізму і толерантності.

Широке використання герменевтичної методології дозволило змістовно проаналізувати реалізацію мультикультурно-толерантної парадигми у різноманітних соціокультурних просторах сучасності.

Все вищезазначене уможливило в останньому розділі дисертації розробити інноваційну модель соціокультурного простору, в якому успішно можна реалізувати платформу мультикультурно-толерантної співпраці.

Методологічним підґрунтям дослідження є теоретико-концептуальні постулати сучасного гуманітарного знання:

– теорії: глобалізації (С. Хантінгтон, Ф. Фукуяма); самореалізації та самоактуалізації особистості (О. Асмолов, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.);

– концепції: соціокультурного простору (П. Бурдьє, Г. Зиммель, П. Сорокін); мультикультуралізму та мультикультурних практик (Р. Бенедикт, Р. Бріслін, М. Мід, Е. Холл), толерантності і толерантних відносин (О. Грелл, І. Карлі, Дж. Лаурсен, В. Лекторський, Р. Портер, Л. Скворцов, М. Уолцер); синергетичних підходів до вивчення соціальних питань (Г. Різниченко); ідентичності (Г. Ділігенський, Ю. Красін, А. Панарін, І. Кононов, С. Дацюк); цінностей і ціннісних орієнтацій (Є. Борінштейн, А. І. Кавалеров, О. Резнік,

А. Ручка); вплив соціального середовища на розвиток особистості (Л. Виготський, Дж. Дьюї, Ж.-Ж. Руссо, П. Каптерев).

– положення: про багатовимірність простору розвитку особистості (С. Бондирева, Б. Гершунський, В. Штейнберг та ін.); про права та обов'язки людини (Міжнародна конвенція прав людини; Декларація принципів толерантності; Конституція України; Закони України та ін.).

– власне філософські та соціально-філософські сучасні теоретичні концепти: принципи системності у філософському знанні, питання філософської критики та філософської пропедевтики, соціально-політичної організації суспільства (Є. Борінштейн, Е. Гансова, Н. Гедікова, Є. Головаха, А. Добролюбський, Ю. Добролюбська, І. Єршова-Бабенко, Т. Заславська, А. І. Кавалеров, М. Каган, С. Катаєв, М. Конох, І. Левяш, О. Лісеєнко, Ю. Маркін, В. Муляр, І. Мисик, Г. Несторенко, В. Окороков, І. Паніна, О. Пунченко, О. Резнік, М. Романенко, С. Рубінштейн, А. Ручка, І. Скловський, О. Халапсіс, М. Цибра, І. Чхеайло, В. Ядов).

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше запропоновано модель концептології глобалізованого соціокультурного простору; явища мультикультуралізму і толерантності представлено як соціально-філософські концепції соціокультурного простору сучасності. Це зумовило необхідність конкретизувати і систематизувати феномени мультикультуралізму і толерантності, дозволило визначити мультикультуралізм і толерантність як філософські категорії епохи глобалізації, довести необхідність реалізації парадигми мультикультуралізму і толерантності для досягнення прогресу соціокультурного простору глобального соціуму сучасності.

Вирішення конкретних задач сприяло досягненню мети дослідження, визначило та достовірно підтвердило наукову новизну одержаних результатів, що сформульовано у наступних положеннях.

Вперше:

– визначено характеристики концептології сучасного глобалізованого соціокультурного простору, які полягають у: відкритості, толерантності, взаємодії та взаємозалежності культур;

– розроблено структуру сучасного глобалізованого соціокультурного простору, що містить освітню, ціннісну, моральну, правову, конфесійну, інформаційну складові;

– мультикультуралізм і толерантність представлено як соціально-філософські концепції глобалізованого соціокультурного простору. Розглянуто вихідні принципи мультикультуралізму та толерантності як соціально обумовлених явищ і філософських категорій епохи глобалізації;

– мультикультурно-толерантну парадигму вміщено у принципи побудови соціокультурного простору сучасності. Соціально-філософська парадигма мультикультуралізму і толерантності осмислюється як фактор прогресу соціокультурного простору сучасного світу;

– введено у науковий обіг ряд понять, які сприяють дослідженню концептології мультикультуралізму і толерантності у глобалізованому

соціокультурному просторі («глобалізація соціокультурного простору», «структура соціокультурного простору», «мультикультурний соціальний простір», «моральна особистість епохи глобалізації», «мультикультурна особистість», «мультикультурна толерантність», «гуманістичний мультикультуралізм», «толерантний глобалізм»).

Уточнено:

– специфіку вимог до соціокультурної сфери, що полягає у: трансформації умов глобалізованого соціокультурного простору і становленні мультикультурного соціального простору; науковій розробці шляхів та засобів формування мультикультурної толерантності у сучасному соціумі; розвиток толерантної суспільної свідомості у сучасному соціокультурному просторі;

– уявлення про характеристики новітніх соціально-філософських концепцій глобалізованого соціокультурного простору, яке містить розробку феноменів мультикультуралізму і толерантності як інноваційних концепцій соціокультурного простору; реалізацію соціально-правових основ мультикультуралізму і толерантності у соціокультурному просторі; осмислення ролі парадигми мультикультуралізму і толерантності для прогресу сучасного соціокультурного простору;

– розуміння мети реалізації мультикультурно-толерантної парадигми у глобалізованому соціокультурному просторі, що втілено у становленні моральної особистості епохи глобалізації (із філософським світоглядом, вільним мисленням, здатністю відповісти на виклики мультикультурного світу, бути толерантною та відкритою, не втрачаючи при цьому власної ідентичності).

Одержало подальшого розвитку

– теорія глобалізації, яку розглянуто не як процес, а як сформований феномен, породжений трансформаціями суспільства та обумовлений взаємодією і взаємозалежністю культур, що призводить до необхідності окремого дослідження та порушує питання моделі новітніх концепцій соціокультурного простору сучасності. Соціокультурний простір визначено як складову глобальних трансформацій суспільства, що зумовлює поняття «глобалізація соціокультурного простору»;

– уявлення про форми реалізації мультикультуралізму як новітньої соціокультурної концепції. Представлено форми реалізації мультикультуралізму – транснаціоналізм та інтеркультуралізм;

– розробка інноваційної моделі мультикультурного суспільства, у якому успішно можна було б реалізувати платформу міжкультурної співпраці, складовими якої є: вирішення проблем еволюції соціокультурними засобами, принципове протистояння расизму, ксенофобії, етноцентризму, що формуються соціокультурними відмінностями; інтегративно-плюралістичний соціокультурний процес із гуманістичними витоками.

Практична значимість одержаних результатів полягає у можливості поглибити та систематизувати осмислення глобального соціокультурного простору і розвинути розуміння необхідності удосконалення шляхів прогресу соціокультурної сфери сучасності в цілому. Одержані результати може бути

використано для аналізу проблем розвитку соціокультурного простору засобами соціальної філософії, сприяти формуванню нових підходів, виникненню нових категорій під час вивчення особливостей соціокультурного життя сучасності.

Матеріал дослідження та практичні рекомендації можна реалізувати у створенні моделей трансформації соціокультурного простору регіонів, формуванні всезагального та регіонального аспектів соціокультурного облаштування нашої держави, розробці перспектив трансформації міжрегіональних відносин в умовах кризового та післякризового розвитку України.

Основні положення роботи доцільно використати у вигляді тез, статей, монографій, під час соціально-філософського супроводу навчальної діяльності студентів і магістрантів, при викладанні курсів соціальної філософії, соціології, політології, культурології, спецкурсу з основ розвитку міжкультурно-толерантної парадигми, з метою гуманізації розвитку особистості і соціуму у новітніх соціокультурних умовах України.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертаційного дослідження багаторазово обговорено на засіданнях кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Основні положення дослідження викладено у доповідях, обговорено та схвалено на науково-практичних конференціях різного рівня:

– на міжнародних науково-практичних конференціях, семінарах і симпозіумах, серед яких: «European Conference of Education and Applied Psychology. Section Philosophy of Education» (Австрія, Відень, 2014), «Культура толерантності в контексте процессов глобализации: методология исследования, реалии и перспективы» (Чехія, Прага, 2014), «Права и свободы человека: проблемы реализации, обеспечения и защиты» (Чехія, Прага, 2014), «Гуманитарные науки в XXI веке» (РФ, Москва, Спутник 2014), «Классическая и постклассическая философия в духовном пространстве современного университета» (РФ, Краснодар, 2014), «Современная политическая реальность и государство: сложные методы исследований» (РФ, Краснодар, 2014), «Современная наука. Новый взгляд» (Польща, Вроцлав, 2015), «Культура толерантності в контексте процессов глобализации: методология исследования, реалии и перспективы» (Чехія, Прага, 2015), «Евразийское научное объединение. Конференция. Секция «Философские науки» (РФ, Москва, 2015), «Осуществление научных исследований и реализация проектов» (Польща, Краків, 2015), заочна конференція International Research Journal XLI (РФ, Єкатеринбург, 2015), «Современная культура коммуникации. Социокультурные процессы в современном мире» (РФ, Саратов, 2015), «Традиционная и современная культура: история, актуальное положение и перспективы» (Чехія, Прага, 2015), «International Scientific Practical Conference «Applied technologies», Section Philosophy (USA, Scranton, 2015), «International scientific and practical conference: «European research: innovation in science, education and technology», Philosophical

Sciences (Russia, Moscow, 2015).

– на всеукраїнських конференціях: «Культурное многообразие Крыма: взаимоотношения христианства и ислама» (Севастополь, 2012), «Современное гуманитарное образование: поиск новых способов и возможностей саморегуляции и ценностных ориентаций молодежи» (Севастополь, 2012), «Актуальні проблеми педагогічної науки» (Миколаїв, 2014), «Методологія та технологія сучасного філософського пізнання» (Одеса, 2014), «Актуальні питання соціально-філософської думки» (Одеса, 2014), «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії» (Рівне, 2014), «Освіта та соціалізація особистості» (Дніпропетровськ, 2015), «Методологія та технологія сучасного філософського пізнання» (Одеса, 2015), «Соціально-гуманітарні виклики 2015 року» (Львів, 2015), «Сучасна наука: теорія і практика» (Київ, 2015), «Інновації в сучасній науці» (Київ, 2015), «Наукова дискусія: теорія, практика, інновації» (Київ, 2015), «Актуальные научные исследования различных социальных процессов современного общества» (Одеса, 2015), «Роль общественных наук в процессе развития общества в условиях настоящего» (Дніпропетровськ, 2015), Міжнародна науково-практична конференція з проблеми вибору (Одеса, 2015), «Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності» (Житомир, 2015), «Актуальні питання сучасної науки» (Львів, 2015).

Публікації. Результати дослідження викладено в 3 монографіях (в колективній монографії 1 глава написана Ананьєвою О. П.), 1 навчальному посібнику (у співавторстві – внесок авторів рівнозначний), 24 статтях у фахових виданнях зареєстрованих МОН України, 8 статтях у спеціалізованих міжнародних виданнях (1 стаття у наукометричному міжнародному виданні, 3 – у журналах інших держав, 4 – у матеріалах зарубіжних збірок), 25 тезах і матеріалах конференцій, 6 – в інших наукових збірках. У спільних публікаціях внесок авторів паритетний.

Структура дисертації обумовлена специфікою проблем, що стали об'єктом та предметом дослідження. Структура роботи відповідає меті і завданням, що поставила перед собою автор дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, поділених на п'ятнадцять підрозділів, а також висновків та списку використаної літератури. Обсяг основного тексту дисертації становить 389 сторінок. Список літератури містить 513 найменувань та займає 47 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, показано її зв'язок із науковими програмами та планами. Визначено об'єкт та предмет дослідження, сформульовано мету й завдання роботи, встановлено наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення, представлено дані про апробацію і публікації результатів дослідження, вказано структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Концептуальні основи мультикультуралізму і толерантності у контексті глобалізації соціокультурного простору»** проаналізовано ступінь наукової розробленості теми, простежено різноманітні підходи до категоріального апарату поняття соціокультурного простору, розкрито його сутність та структуру. Представлено феномени мультикультуралізму і толерантності як новітні тенденції у концептології глобального соціокультурного простору.

У першому підрозділі *«Розвиток глобалізаційних тенденцій у концептології глобального соціокультурного простору»* проаналізовано роботи українських та зарубіжних учених, ідеї яких дозволили авторові сформулювати власний погляд на причини пошуків нових концептуальних основ розвитку соціокультурного простору сучасності. Джерелами осмислення цих положень стали роботи дослідників у царині питань глобалізації – Д. Габора, П. Дракера, Т. Левітта, Д. Макклелланда, А. Тойнбі, Ф. Фукуями, С. Хантінгтона.

Досягнення основ глобалізаційного розвитку пов'язане з осмисленням теоретичних положень концепції соціокультурного простору. Цей феномен розглянуто на різних рівнях, поняття соціокультурного простору осмислено, спираючись на роботи М. Бастуна, С. Бондиревої, А. Веряєва, С. Гершунського, В. Гінецинського, Е. Дніпрова, А. Ліферова, Б. Сєрикова, В. Слободчикова, І. Фрумїна, М. Шакурової та ін. Питання соціального простору досліджено згідно поглядів П. Бурдьє, О. Б. Гофмана, Г. Зиммеля, П. Сорокіна.

Дисертант апелює до роботи П. Бурдьє «Соціологія соціального простору», а також до праць дослідників І. Гуткіної, Л. Сілкіної, Ю. Лотмана, у яких розглянуто проблеми співвідношення культури, часу і простору.

Розробки у царині феномену соціокультурного простору дозволили дисертанту виділити сутнісні характеристики соціокультурного простору. Як визначальну ланку трансформації соціокультурного простору розглянуто духовну-гуманітарну сферу, що дозволяє працювати з граничними підставами особистісного розвитку, про що йдеться у дослідженнях про вплив соціального середовища на особистість – Л. Виготського, Дж. Дьюї, П. Каптерева.

Зазначено невизначеність структурних складових соціокультурного простору сучасності, які б відповідали певним сферам соціокультурного розвитку. Дослідження цих питань спонукало дисертанта до необхідності встановлення структури глобального соціокультурного простору. Дисертант виділяє освітній простір, ціннісний простір, моральний простір, правовий простір, релігійний простір, інформаційний простір як структурні складові соціокультурного простору сучасності. У зв'язку з цим, дисертант апелює до досліджень українського вченого Ю. Кравцова, який досліджує питання філософського призначення освіти. Спираючись на дослідження Є. Борінштейна, А. І. Кавалерова, О. Резніка, А. Ручки, дисертант висвітлює питання ціннісного простору. Моральний простір розглянуто дисертантом, спираючись на роботи В. Франкла. Правовий простір України досліджено з використанням законодавчо-правової бази у сфері міжособистісних, міжкультурних відносин. У методології характеристик соціокультурного простору виокремлено релігійний простір, у дослідженні якого дисертант

апелює до робіт українських вчених А. Колодного, П. Яроцького. Характерна риса нашого часу – експоненціальне зростання інформації. Дисертант звертається до робіт В. Ігнатова, Д. Пименової з метою вивчення інформаційного простору.

Незважаючи на виражений соціальний запит, світовий соціокультурний простір, на думку дисертанта, не в змозі задовольнити попит соціуму на соціокультурну взаємодію. Питання трансформації глобального соціокультурного простору є предметом пошуків українських науковців – Є. Борінштейна, Ю. Стрелкової, І. Червинської, в яких органічно поєднано теоретичні та емпіричні прийоми дослідження, що дає підстави стверджувати новий напрям вивчення концептології соціокультурного простору сучасності.

Усім ключовим поняттям феномену глобалізації притаманний фактор новизни. Дисертант апелює до досліджень постмодерну, праць Л. Гроссмана, І. Ільїна, Х. Келлер, К. Кислюка, М. Кукарцевої, О. Панаріна, Ю. Стрелкової.

Автор робить висновок, що дослідження питань мультикультуралізму і толерантності у царині концептології соціокультурного простору поки не стало предметом філософського осмислення. Констатовано недостатнє вивчення глибинного смислу мультикультуралізму і толерантності як соціально-філософських концепцій для конструктивного розвитку соціокультурного простору.

У другому підрозділі *«Мультикультуралізм як концептуальна парадигма глобалізованого соціокультурного простору»* розглянуто феномен мультикультуралізму як світову тенденцію розвитку сучасних суспільств. Дисертант звертається до спеціалістів з проблем мультикультуралізму за кордоном – Ф. Барта, Дж. Грея, В. Ліппа, Ч. Тейлора та ін., російських дослідників – Н. Висоцької, В. Іноземцева, О. Куропятніка, Н. Лебедевої, В. Малахова, Г. Палаткіної, В. Согреїна, В. Тишкова, М. Тлостанової, українських вчених – О. Бандурка, Р. Шульги, які вбачають у феномені мультикультуралізму «механізм» стабілізації суспільства, розвиток його багатоманітності на основі рівності прав національної більшості та культурних меншин. Вітчизняні вчені пов'язують проблему мультикультуралізму з питаннями національної ідентичності і толерантності (І. Бубнов, Ю. Халілова-Чуваєва). Великого значення набуває вивчення ціннісних основ та операційних принципів мультикультуралізму (О. Бандурка), питань міжкультурної комунікації на території України (Б. Слющинський).

У дослідженні нових аспектів мультикультуралізму увагу дисертанта привернули роботи західних теоретиків мультикультурної парадигми, серед яких розробки канадських філософів Ч. Тейлора, В. Кімліки, шведського дослідника Г. Терборна, американського ученого Н. Глейзера.

У сучасній соціально-філософській думці, мультикультуралізм – не лише наукове поняття, що фіксує культурне різноманіття, але й стан суспільства, сформований під впливом глобальної політики та економіки. Для дослідження мультикультуралізму важливими є декілька аспектів: етнополітичний, пов'язаний з політикою держав, що приймають імміграційні потоки; культурно-історичний, що відтворює специфіку соціокультурних процесів. Дисертант

застосовує аспект ліберально-демократичних свобод, розширення яких є одним зі шляхів вирішення проблем, що виникають у зв'язку зі збільшенням культурного розмаїття.

При прийнятті доктрини мультикультуралізму як парадигми загальноцивілізаційного розвитку, зазначені у роботі принципи мультикультуралізму поширюються не лише на політичну, соціальну, культурну сфери, а й на систему науки, освіти, права і цінностей, релігії і моралі, втілюючись у законодавстві провідних держав світу. Розвиток мультикультурної парадигми спроектовано у науково-освітнє середовище, виділене дисертантом як провідна складова соціокультурного простору сучасності. Дисертант апелює до досліджень мультикультурної освіти – Дж. Бенкса, Д. Голника, Дж. Гундари, Дж. Лінча, С. Ньето, Д. Ревіча, та ін. А також – до робіт російських вчених В. Борисенкова, Є. Бондаревської, Б. Гершунського, О. Гукаленко, М. Пафонові та ін., у яких «полікультурна (мультикультурна) освіта» розглядається як освітня парадигма ХХІ століття. Ідеї мультикультурної освіти послідовно розвиває ряд українських вчених, до яких звертається дисертант (Р. Агадуллін, В. Андрущенко, А. Богуш, О. Глузман, О. Грива, О. Дубасенюк, В. Компанієць, В. Кремень, Г. Назаренко, Н. Якса).

На думку дисертанта, сучасне мультикультурне суспільство, породжене глобалізаційними тенденціями – не просто діалог між етнолінгвістичними та етноконфесійними групами, особистістю та суспільством в цілому, а спільний комунікативний простір, складова соціокультурного простору, який, по суті, є надетнічним. Таке мультикультурне суспільство адекватне самій суті постмодернізму як стану сучасної глобалізованої культури. Суспільство сучасної України, на думку дисертанта, також відповідає цим особливостям.

Науковий аналіз проблеми соціокультурного простору, у межах оцінювання його з точки зору мультикультуралізму як концептуальної парадигми глобалізаційних соціокультурних систем, дозволяє стверджувати новітній феномен – мультикультурний соціальний простір. Факторами становлення мультикультурного соціального простору є ідея та інноваційний рух у науково-освітній, морально-ціннісній та соціально-правовій сферах.

У третьому підрозділі *«Толерантність у дискурсі соціосистеми культури»* визначено необхідність вивчення феномену толерантності у межах культури як соціосистеми. Зазначено, що процес глобалізації передбачає перехід від системи відносин, побудованих на принципах панування і підпорядкування, до системи відносин, що ґрунтуються на принципах демократії і плюралізму. Культуру розглянуто як якісну характеристику багатоманітності соціуму та періодів його розвитку.

В умовах багатопольярного світу толерантність є необхідною передумовою у соціальних зв'язках та нових формах комунікативно-доцільних відносин. Стосовно ідеї глобального культурного розвитку, ретроспектива вивчення толерантності дозволяє побачити її як прагнення «золотої середини» (Аристотель); умову подолання страждань (Ф. Аквінський) і спокус (Е. Роттердамський); симпатію (А. Сміт, Д. Юм) і співчуття (Ж.-Ж. Руссо,

А. Шопенгауер); всезагальний людський обов'язок (І. Кант); міра рівноваги (Й. Гете) і принцип збереження (К. Ясперс). А також – як внутрішній регулятор ставлення до іншого (Ж.-П. Сартр); подолання власного мовчання (А. Камю); показник розвитку цивілізації (А. Уайтхед) та ін. У ХХІ столітті толерантність стала однією із моральних основ світового суспільства. Саме у такому значенні толерантність визначена як культурна норма та етична цінність.

Зазначено, що створення нових світоглядних підходів – обов'язкова умова переходу до новітнього світового суспільства епохи глобалізації. Розвиток мультикультурно-толерантної парадигми у соціокультурному просторі для світу й України є стратегічно важливою метою.

У другому розділі **«Парадигма мультикультуралізму і толерантності у системі соціально-філософського знання»** проаналізовано теоретичні аспекти дослідження мультикультуралізму і толерантності. Розглянуто питання співвідношення мультикультуралізму і моралі у глобалізованому суспільному просторі. У контексті розвитку глобалізації, мультикультурну толерантність осмислено як фактор вирішення протиріч сучасного світу.

У першому підрозділі *«Теоретичні аспекти дослідження мультикультуралізму і толерантності: проблема методології»* запропоновано понятійне осмислення феноменів мультикультуралізму і толерантності як явищ ментального характеру.

Мультикультуралізм представлено не лише як об'єктивно існуючу соціальну проблему, а й як теоретичний концепт, який потребує і абстрактного відображення, і практичного вирішення. Зважаючи на це, автор виокремлює для вивчення мультикультуралізму декілька аспектів: 1) етнополітичний аспект, пов'язаний із великими імміграційними потоками; 2) культурно-історичний аспект, що відтворює специфіку сучасних соціокультурних процесів; 3) аспект ліберально-демократичних свобод, розширення яких – один зі шляхів вирішення проблем, що виникають у зв'язку зі збільшенням культурного розмаїття.

Теоретичний аналіз сучасної соціокультурної ситуації у роботі здійснено, спираючись на праці Ж. Бодрійяра, Ж. Дерріди, Ф. Гваттарі, Ж.-Ф. Ліотара, Ю. Габермаса, М. Фуко, І. Валлерстайна. Також, досліджуючи методологію мультикультуралізму, автор апелює до робіт зарубіжних, українських та російських учених: С. Бенхабіб, П. Дж. Бьюкінена, У. Кімліки, Ч. Кукастаса, С. Хантінгтона, Е. Баграмова, О. Бандурка, Б. Бессонова, А. Борисова, О. Куропятника, В. Малахова, Н. Мамедової, В. Межуєва, О. Сергєєвої, Б. Слющинського, К. Соколова, В. Тишкова, М. Тлостанової та ін. Окремо зазначено, що українські вчені пов'язують проблему мультикультуралізму із питаннями національної ідентичності та толерантності (І. Бубнов, Ю. Халілова-Чуваєва, Р. Шульга).

У вказаних методологічних підходах та аспектах дослідження мультикультуралізм розглянуто як необхідну умову для прогресивних змін у глобальному соціокультурному просторі. Несформованість та недотримання парадигми мультикультуралізму призводить до розвитку процесів, що

загрожують соціальній ідентичності, зіткнення несумісних інтересів, потреб та цінностей.

Підкреслено декілька груп наукових досліджень, у яких розглянуто толерантність. До першої належать представники «західної» історико-філософської школи, що досліджують феномен у цивілізаційному підході (М. Вебер, Г. Гегель, Т. Бокль, І. Кант, Л. Морган, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, О. Шпенглер, К. Поппер, Г. Ріккерт, А. Тойнбі, С. Хантінгтон). До другої належать автори фундаментальних концепцій толерантності у межах Російської імперії (М. Бердяєв, І. Ільїн, М. Лосський, В. Соловйов, І. Солоневич, М. Данилевський, О. Хомяков та ін.). Третя група представлена сучасними історико-філософськими роботами про роль толерантності як фактора стійкості суспільства в еволюції цивілізацій (О. Грелл, В. Золотухін, І. Карлі, Дж. Лаурсен, В. Лекторський, У. Монтер, Р. Портер, Л. Скворцов та ін.). У дослідженнях четвертої групи толерантність розглянуто як відображення соціальної поведінки людини та її гармонійної взаємодії з навколишнім світом (В. Балханов, В. Васильєв, Б. Гершунський, Г. Дмитрієв, Д. Зинов'єв, С. Мендус, П. Ніколсон, Л. Скворцов, Б. Вільямс та ін.). Зазначено, що у науці та практиці радянського періоду толерантність розглядалась з позицій інтернаціоналізму (Н. Крупська, Л. Метелиця, В. Пряникова, М. Терентій, З. Шнекендорф та ін.). У соціально-філософських дослідженнях зарубіжжя прийнято говорити про толерантність до різноманітних проявів іншості, що відображено у теорії та практиці мультикультурного спілкування (Дж. Бенкс, Д. Голник, Дж. Гундара, Дж. Лінч, С. Ньето, М. Уолцер).

Дослідники виділяють у розумінні толерантності інтерес до іншого (Є. Клепцова), прийняття культурних відмінностей (Г. Дмитрієв), позитивний образ іншої культури (Н. Лебедева, Ф. Малхозова), готовність до діалогу з іншим (Р. Валітова), установку на взаємну зміну позицій у ході діалогу (В. Лекторський), співчуття і чуйність до іншого (О. Асмолов), визнання цінності розмаїття культур (В. Глебкін, У. Солдатова).

Підкреслено, що наукова думка в Україні розробляє новітні тенденції у вивченні феномену толерантності. Це дослідження толерантності до невизначеності, зокрема, зв'язок із проблемами розвитку ідентичності (І. Гусєв), у сучасних педагогічних дослідженнях (О. Волошина). Толерантність розглядають як елемент світогляду й культури (О. Грива, О. Зарівна). Особливого значення набувають питання педагогіки толерантності (Т. Осипова, О. Бабаєва, Ю. Тодорцева, Н. Саніна). Толерантність досліджено як складову духовної культури перехідних епох, у теорії сучасного наукового знання, у контексті психолого-педагогічних досліджень, як загальнолюдську проблему, сучасний світовий порядок, як нову ідеологію європейської молоді та категорію соціалізації людини. Новелами є вивчення толерантності у транзитних демократіях та філософсько-етичних ученнях (Ю. Бойчев, О. Довгополова, Ю. Ірхіна, М. Козловець, О. Колесник, С. Ростецька, М. Рибачук, Д. Табачник, О. Хома, О. Шаюк).

Сучасний глобалізований соціокультурний простір приймає та використовує багатогранність феномену толерантності. Це дозволило

розглянути даний феномен різними методами: загальнофілософським, соціально-філософським, аксіологічним, гносеологічним, психолого-педагогічним, культурно-ідентифікаційним тощо. У роботі визначено новітні методи дослідження толерантності: акмеологічний метод (з точки зору поняття зрілості); ксенологічний метод (що ґрунтується на відмінному ставленні суб'єкта толерантності до іншого, чужого). Запропоновано культурно-ідентифікаційний метод (у контексті саморозуміння культурної ідентичності), метод дослідження толерантності у системі протиставлення гуманістичних цінностей різноманітним формам фанатизму та шовінізму).

У другому підрозділі *«Мультикультуралізм і мораль у глобалізованому суспільному просторі»* зазначено, що ідея мультикультуралізму виникає у європейському соціально-політичному просторі приблизно у 50-х роках ХХ століття і є першим проектом уявлення про Єдину Європу. Вказано, що мультикультуралізм необхідно розуміти як два відмінних підходи: як політику і як соціальну філософію, що відтворена у способі ідентичності.

Встановлено, що теорія міжкультурної справедливості тісно пов'язана із моральними установками суспільства і неминуче призводить до осмислення питань, пов'язаних із мультикультуралізмом, до сучасного уявлення про мораль. Питання моралі та духовності у глобалізованому світі тісно пов'язане із високою мірою соціальної мобільності, збільшенням міжкультурних контактів, безпрецедентним зростанням міграційних потоків. З огляду на це, виникають єдині універсальні стандарти моралі. При цьому, неможливо сформувати остаточно всезагальну концепцію справедливості для сучасного плюралістичного світу.

Дисертант апелює до філософського проекту Ю. Габермаса, який вводить у класичну філософію категорію комунікації, що пов'язує раціональність, етику і свободу.

Процес формування морально-світоглядних основ особистості можливий не лише у межах різноманітних національних і цивілізаційних типів культур. Необхідно враховувати, що окрім власне особливостей культур як цивілізаційних даностей, існують так звані типи духовних культур. У дисертаційному дослідженні виділено традиційну, гедоністичну (аристократичну), прагматичну, нігілістську, модерністську, постмодерністську духовні культури.

Звернення до теорії мультикультуралізму під час формування основ моралі сприяє самореалізації особистості, взаєморозумінню між носіями різних культур, попередженню міжнаціональних конфліктів. Відповідно до парадигми мультикультуралізму, пізнання культурних відмінностей – умова справедливості, а суспільство сильніше тоді, коли люди у ньому сприймаються такими, які вони є. Таким чином, толерантність у мультикультурному суспільстві стає важливою ліберальною цінністю. Межі толерантності чітко визначаються концепцією справедливості у рамках моралі.

У третьому підрозділі *«Мультикультурна толерантність з погляду глобалізації як фактор вирішення протиріч сучасного світу»* зазначено необхідність вивчення єдності двох феноменів – мультикультуралізму і

саморозвитку індивідуальності. Вказано, що толерантність у ставленні до інших культур ґрунтується на свободі індивіда як носія культурного знання.

У дисертаційному дослідженні зауважено, що криза міжнародних організацій, плани західних держав про легітимізацію так званих гуманітарних інтервенцій свідчать про труднощі забезпечення безпеки і, навіть, виживання людства. Реалістична оцінка сучасного стану системи суспільних відносин викликає дві протилежні реакції: думку про зіткнення цивілізації Заходу з іншими цивілізаціями (С. Хантінгтон) та думку про пошук загальних принципів дискурсу цивілізацій (Ю. Габермас та ін.). У ситуації безвиході, єдиним виходом, на думку сучасних мислителів, є перехід до нового типу суспільних відносин, що ґрунтується на принципах плюралізму, толерантності, співпраці. Стратегію стійкого розвитку неможливо створити, виходячи із традиційних уявлень. Розробка нових світоглядних підходів є умовою переходу до новітнього суспільства.

У третьому розділі **«Кореляція мультикультуралізму і толерантності у межах соціокультурного розвитку»** досліджено питання типології мультикультуралізму, які існують у структурі соціальних змін. Проаналізовано проблеми і перспективи класифікації толерантності стосовно мультикультурної соціальної реальності. Розглянуто характер взаємодії особистості і суспільства в умовах міжкультурного середовища.

У першому підрозділі *«Розвиток типів і форм мультикультуралізму у соціокультурних трансформаціях»* проаналізовано питання становлення поняття та ідеології мультикультуралізму, багатогранності феномену мультикультуралізму у процесі історичного та соціокультурного розвитку цивілізацій.

У дисертаційному дослідженні вказано, що ідея мультикультуралізму як соціокультурної стратегії світу та нового трактування людського плюралізму розглядається як найбільш перспективна відповідь на виклики глобалізаційного універсалізму у наш час.

На основі культурно-історичного аналізу, виділено типи мультикультуралізму, залежно від історичних та етнокультурних особливостей: античний мультикультуралізм – злиття представників різноманітних культур у межах однієї держави; ренесансний мультикультуралізм – розмаїття, викликане розвитком національних мов, розширенням культурного простору, ініційоване переходом від традиційної культури до персоналістського типу інноваційної культури; мультикультуралізм Нового часу – сформована до XVIII століття європейська концепція свободи совісті, розуміння цінності природніх прав та свобод індивіда; мультикультуралізм модерну – міжкультурна взаємодія у процесі поширення демократії, розвитку культури модерну; мультикультуралізм постмодерну – наявність у межах одного політичного утворення диференційних спільнот, які зберігають свою ідентичність: мультикультуралізм у країнах, створених на іммігрантській основі (США, Канада, Австралія); мультикультуралізм у Західній Європі; мультикультуралізм у Росії; мультикультурні відносини в Україні – політика

культурного плюралізму, спрямована не так на «діалог» між культурними групами, як на формування спільного комунікаційного простору.

Серед варіантів міжкультурної взаємодії у дисертаційному дослідженні виділено концепцію інтеркультуралізму. Інтеркультуралізм, як і мультикультуралізм, ґрунтується на ідеї культурного розмаїття світу. Однак, мультикультуралізм спрямований на захист культурних особливостей та призводить до культурної замкненості, у той час як інтеркультуралізм прагне до пошуку взаємодії різноманітних культур. Розглядаючи мультикультуралізм та мультикультурні відносини у широкому контексті, дисертант досліджує феномен транснаціоналізму – соціальний рух, у якому відображено посилений взаємозв'язок між людьми в усьому світовому просторі та послаблення міждержавних кордонів.

Все вищезазначене дозволяє зробити висновок, що інтеркультуралізм та транснаціоналізм як новітні соціокультурні феномени є формами функціонування мультикультуралізму; механізмом такого функціонування є мультикультурна толерантність.

У другому підрозділі *«Проблеми і перспективи класифікації толерантності стосовно мультикультурної соціальної реальності»* зазначено можливість класифікації поняття толерантності, з урахуванням типу конкретного суспільного устрою та основних регуляторів його соціального розвитку.

Вказано, що толерантність як соціокультурна норма, найбільш оптимально функціонує стосовно ендогенних (внутрішніх) видів плюралізму, як показників процесу вільної диференціації даного суспільства, зумовленого логікою його розвитку. Толерантність функціонує менш успішно стосовно екзогенного (зовнішнього) плюралізму, а саме, міжетнічного та міжрасового. Зазначено основи виникнення феномену толерантності, які щільно корелюють з основними рисами західноєвропейської (і західної в цілому) соціокультурної системи. З огляду на це, досліджено питання виникнення та своєрідності становлення толерантності на пострадянському просторі. Як результат, виділено наступні типи толерантності, обумовлені соціокультурним розвитком нашої держави та представлені в умовах сучасного світу: полісна толерантність, імперська толерантність – толерантні відносини у СРСР, толерантність національних держав.

Дисертант встановлює, що толерантність не є самостійним культурним феноменом, вона є сумою культурних складових, таких як форма державного правління, релігія, історія, економіка, менталітет тощо. Це дозволяє запропонувати видову класифікацію толерантності залежно від соціокультурних трансформацій: антична толерантність – виникає у ситуації взаємовикористання свободи (полісна толерантність), або в умовах функціонування плюралізму різних видів (імперська толерантність); ренесансно-реформаційна толерантність – виникає на світоглядній основі епохи Ренесансу, плюралізації християнства в умовах Реформації, раціоналізму Просвітництва; толерантність Нового часу – виникає під час трансформаційних етапів суспільства, у ситуації нестабільності; толерантність модерну – виникає

на основі появи нових суб'єктів соціокультурного життя, становлення робітничого, феміністського та молодіжного рухів, процесу відчуження людської особистості; толерантність постмодерну та епохи глобалізації – виникає на основі новітнього стану світу, специфічно нових культурних феноменів, серед яких і глобальна соціальна, культурна, економічна криза.

Епоха глобалізації, як новітній стан світу, потребує особливого звернення до питання толерантності. Ця обставина виражена у появі новітніх різновидів толерантності. Толерантність до невизначеності, окреслена соціально-філософським знанням, а також толерантність до ідентичності, запропонована у даному дослідженні, обумовлені основою всієї культурогенетичної активності людини. При цьому, толерантність до вільнодумства є найбільш важливою умовою соціально-моральної орієнтації суспільства на схвалення інноваційного розвитку.

У третьому підрозділі *«Толерантна взаємодія як соціально-особистісна цінність в умовах мультикультурного середовища»* зазначено, що феномен мультикультурності пов'язаний з питаннями взаємодії особистості та навколишнього світу, що розглянуто у роботах таких українських, російських та зарубіжних учених, як З. Бауман, Н. Беліцер, І. Валлерстайн, Е. Гідденс, М. Дженіс, Л. Дробижева, Р. Інглехарт, С. Кричевський, К. Мацик, Ч. Пірс, А. Тоффлер, М. Уолцер, Ф. Фукуяма, О. Шуба.

Виділено складові панівного ціннісного клімату сучасного глобалізованого суспільства, про які можна говорити, як про основи моралі – громадянськість, демократизм, персональна автономія, незалежність, всесилля права; етико-гуманістичні ідеали достойного існування (альтруїзм, людинолюбство, взаємодопомога).

Дисертант наголошує, що у мультикультурному середовищі передумовою співпраці повинне стати усвідомлення людьми того, що їх цілковита унікальність, несхожість є джерелом взаємної вигоди. Для реалізації такої угоди необхідне прийняття та дотримання так званого «толерантного кодексу» взаємодії, який може містити наступні положення: позиція співчуття; добровільність визнання суб'єктами одне одного; двостороння відповідальність; самовизначеність та відкритість демократії.

Складовою толерантності є заперечення привілейованості будь якої позиції, у тому числі власної, визнання логічної першості усіх точок зору. Однак, це стає неможливим, якщо у суспільстві немає свободи світогляду.

У четвертому розділі **«Стратегії розвитку мультикультурних зв'язків та толерантних відносин у різних соціокультурних просторах»** проаналізовано парадигму мультикультуралізму у соціокультурному просторі країн класичної імміграції (Австралія, Канада, США). Досліджено питання функціонування інтеркультуралізму і толерантності у країнах етнокультурного плюралізму (західноєвропейських суспільств), а також стратегії мультикультуралізму, толерантності та транснаціональні практики у соціокультурних просторах сучасних поліетнічних суспільств.

У першому підрозділі *«Парадигма мультикультуралізму у соціокультурному просторі країн класичної імміграції (Австралія, Канада,*

США)» здійснено аналіз проблеми культурних та етнічних відмінностей та питань соціокультурної диференціації, обумовленої цими факторами.

У дисертаційному дослідженні виокремлено наступні парадигми мультикультуралізму, притаманні названим країнам: Канада і Австралія обрали мультикультурну політику і відповідні інститути відкрито та безапеляційно; США – прийняли мультикультурну політику та відповідні інститути нечітко й частково; населення США об'єдналось навколо англосаксонського протестантського ядра, культура якого і сьогодні залишається домінантною; основи двомовної культури у Канаді та Австралії заклали переселенці із Великої Британії і Франції. Вихідці із Центральної та Східної Європи, Африки та Азії привнесли у соціокультурний простір цих країн розмаїття культур.

Оцінюючи парадигму мультикультуралізму у соціокультурному просторі країн класичної імміграції, дисертант визнає, що мультикультуралізм укорінений у соціокультурний простір США, Канади і Австралії. Однак, «якість» подібного вкорінення – відмінна. Така відмінність пов'язана із особливостями самого явища мультикультуралізму у різних країнах.

При цьому слід враховувати, що мультикультуралізм та його еквіваленти завжди мали політичні протиріччя, що породжувало спрямовані проти них рухи, метою яких був захист єдиної культури, яка у США, Канаді та Австралії істотно відрізняється. Тим не менш, соціокультурний простір, що ґрунтувався на різній етнічній основі, виявився могутнім засобом розвитку суспільства. Позитивний досвід міжкультурних зв'язків та ролі у ньому соціокультурного простору США, Канади та Австралії варто враховувати при розробці підходів до формування соціокультурного простору інших країн.

У другому підрозділі *«Інтеркультуралізм і толерантність у країнах етнокультурного плюралізму (західноєвропейських суспільств)»* досліджено взаємозв'язок доктрини толерантності з проблемами культури, глобалізації, ідентичності, прав, співтовариств, релігій, громадянства, цінностей, освіти у суспільствах Західної Європи.

Зазначено, що у наш час назріла необхідність говорити про додаткові шляхи підтримки інтегративності суспільства. Як наслідок, європейське соціально-філософське знання пропонує концепт інтеркультуралізму.

На думку дисертанта, інтеркультуралізм – одночасно соціально-філософська ідея та політична стратегія, яку можна реалізувати практично. Інтеркультурний підхід є формою функціонування мультикультуралізму у широкому сенсі. Якщо головним принципом мультикультуралізму є розподіл культур та збереження культурних відмінностей, то для інтеркультуралізму такі відмінності динамічні та здатні до змішування.

У наш час, у Німеччині, Франції, Великій Британії, країнах Північної Європи – Данії, Фінляндії і Швеції, у малих європейських державах, інтеркультурні підходи до організації соціокультурного простору визнано одним із головних напрямів соціальної та культурної політики. Дія принципу толерантності в імміграційних країнах Півдня Європи відтворена у розробці експертних оцінок вкладу мігрантів у соціальне життя держави, системи показників ступеня інтеграції мігрантів.

Незважаючи на досягнуті результати на шляху толеранізації суспільних відносин на території Європи, існує тісний зв'язок між розглядом проблеми сучасного розвитку соціокультурного європейського простору та наявністю процесу імміграції, його політизацією під впливом глобалізації і трансформації світового порядку. У наш час, загострення світових тенденцій міграцій населення має глибоко фундаментальний характер, що визначено еволюцією людської цивілізації. У дисертації зазначено, що Європа втрачає власну цілісність, у цивілізаційному відношенні стає соціокультурним простором, наповненим опозиціями культур і цінностей, зіткненнями інтересів.

На думку дисертанта, слід визнати, що поворот від ідей асиміляції національних меншин до курсу на інтеграціоналізм у соціокультурній сфері є необхідним (і частково помітний) для сучасних суспільств етнічного плюралізму. Не гіперболізуючи досвід акомодатії України, дисертант зазначає, що у глобальному міграційному процесі можливість нашої держави бути елементом міжкультурного балансу сприяла б підтримці оптимальної для світового суспільства взаємодії Сходу й Заходу.

У третьому підрозділі *«Стратегії мультикультуралізму, толерантності та транснаціональні практики у соціокультурних просторах поліетнічних суспільств»* досліджено систему політики мультикультуралізму та толерантних підходів у розвитку соціокультурних просторів сучасних поліетнічних суспільств, які домінують у світі.

Зазначено, що у межах мультикультуралізму існує, крім уже розглянутих, ще дві концепції управління культурним різноманіттям: транснаціоналізм і культурний плюралізм. Транснаціоналізм апелює до глобальної співпраці між людьми та вказує на дії, для яких немає кордонів, де влада національних країн не відіграє найважливішої та, навіть, істотної ролі. У межах даної соціокультурної концепції можливе спільне існування різних культур у сучасних країнах із вираженим поліетнічним суспільством.

У сьогочасному світі, вільною залишається ніша зі створення моделі країни, в якій була б успішно реалізована платформа з міжкультурної та мультимовної співпраці. Для цього процесу неоціненною є роль соціокультурної сфери. Слід очікувати, що дискурс мультикультуралізму, толерантності та транснаціональних практик як форми реалізації мультикультурних зв'язків, скоріш усього, буде збережено, але ймовірними є серйозні зміни.

У п'ятому розділі **«Парадигма мультикультуралізму і толерантності у сучасному українському суспільстві»** досліджено аксіологічні передумови мультикультурно-толерантної парадигми у соціокультурному просторі України та світу, розглянуто правові концепти практичної реалізації парадигми мультикультуралізму і толерантності в Україні. Процес розвитку парадигми мультикультуралізму і толерантності представлено фактором прогресу соціокультурного простору сучасного українського суспільства.

У першому параграфі *«Аксіологічні передумови мультикультурно-толерантної парадигми у соціокультурному просторі України та світу»* представлено феномен мультикультурного соціального простору, який є

вагомою часткою наукових пошуків. У даній сфері досліджень названо імена Дж. Бенкса, М. Дженіса, Д. Растоу, А. Урсули. Зазначено, що в Україні питання теорії міжкультурної комунікації досліджують вчені О. Грищенко, М. Василик, Ю. Подкопаєв, О. Подольський, Г. Почепцов, Н. Скляренко, О. Тарнапольський. Проблематику мультикультурної толерантності, з урахуванням соціокультурної сфери, вивчають українські дослідники Т. Бердій, О. Грива, О. Гриценко, А. Гусєв, О. Довгополова, С. Дрожжина, О. Зарівна, Ю. Ірхіна, К. Мацик, О. Ольхович, М. Рибачук, Ю. Тодорцева.

Примітно, що задля необхідності збереження міжкультурного добробуту не лише у нашій державі, але й у всьому світовому співтоваристві, першочерговою стає проблема цінностей і ціннісних орієнтацій стосовно новітнього соціокультурного простору. У дослідженні вказано, що можна виокремити ціннісні складові мультикультуралізму як концепції глобалізованого соціокультурного простору. Для органічного функціонування пропонованих ціннісних орієнтацій мультикультуралізму як концепції глобалізованого соціокультурного простору необхідними є певні трансформації у сучасній суспільній свідомості, новітні суспільні позиції стосовно духовності та моралі.

У другому підрозділі *«Правові аспекти реалізації парадигми мультикультуралізму і толерантності»* зазначено, що надважливою темою для роздумів у рамках соціальної філософії є характер соціальної політики та соціального законодавства, а також стан суспільства та його ставлення до цих питань. Наслідки глобалізації тісно переплелись із соціокультурними процесами світу. Ці позиції зафіксовано у світовому законодавстві як принципи толерантності. Вказано також, що принципи мультикультуралізму, зокрема, можна сформулювати інтегративно – як соціальні явища та філософські категорії.

Примітно, що нині існує більше ста міжнародно-правових документів з прав людини. Одним із фундаментальних є право особистості на толерантне ставлення до себе в умовах мультикультурного середовища. Одним із найвагоміших обов'язків особистості у демократичному суспільстві є обов'язок толерантного ставлення до довколишнього суспільства в умовах, якщо це суспільство є багатонаціональним, представленим розмаїттям релігій, віку, світоглядів тощо. Така обставина призвела цивілізований світ до того, що принципи толерантності законодавчо зафіксовані у правових системах більшості демократичних держав. Український соціум також усвідомлює необхідність утвердження загальновизнаних норм у сфері мультикультурних зв'язків і толерантних відносин. Це призводить до необхідності визнання Україною фундаментальних прав людини, ратифікації міжнародних документів, присвячених проблемам співіснування різних культур та світоглядів.

У третьому підрозділі *«Розвиток парадигми мультикультуралізму і толерантності як фактора прогресу соціокультурного простору сучасного українського суспільства»* досліджено питання сучасної гуманітарно-духовної сфери, покликанням якої є, з урахуванням новітніх соціокультурних концепцій, гармонізація бурхливо сформованого співвідношення універсалізації та

індивідуалізації у сучасному розвитку особистості і суспільств. Зазначено, що всі відомі та сформовані соціокультурні концепції у сучасних умовах будуть збереженими, але зможуть набути нових можливостей, а також через необхідність виникнуть нові концепти, нові варіанти та різновиди соціокультурної філософії.

У дослідженні указано, що складові соціокультурного знання та його методології у наш час вивчають науковці України та пострадянського простору: Є. Борінштейн, Н. Гедікова, Є. Головаха, А. Добролюбський, Ю. Добролюбська, І. Єршова-Бабенко, Т. Заславська, А. І. Кавалеров, М. Каган, С. Катаєв, М. Конох, І. Левяш, О. Лісеєнко, Ю. Маркін, В. Муляр, І. Мисик, Г. Несторенко, Н. Паніна, О. Пунченко, О. Резник, М. Романенко, С. Рубінштейн, А. Ручка, О. Халапсіс, М. Цибра, І. Чхеайло, В. Ядов.

Обравши основою свого буття гуманізм, новітнє суспільство України спрямоване на досягнення компромісу соціального устрою, використовуючи принципи взаємоповаги, визнання цінності «іншого» сприйняття життя, іншого соціокультурного устрою. На думку дисертанта, використовуючи наявні дані досліджень, потрібно визнати, що постмодерна, новітня соціокультурна парадигма повинна стати основою розробки соціально-філософських концепцій соціокультурного простору епохи глобалізації. Слід перетворити мультикультурно-толерантну проблематику у складову соціокультурного життя. Усі суб'єкти соціокультурного простору повинні усвідомлювати проблеми мультикультуралізму та бути готовими до прояву упереджень, недооцінки та негативного ставлення до етнічних, расових, релігійних, загальнокультурних особливостей людей, які живуть поряд. Важливе місце у програмі осмислення рівних можливостей потрібно приділяти формуванню основ культури світу та навчанню прав людини.

Таким чином, узагальнюючи дані досліджень, у сфері прогресивних змін, на шляху формування сучасної особистості і суспільства, в умовах зростання мультикультурності більшості країн та закріплення статусу принципів невизначеності та толерантності, доцільно запропонувати новітню соціокультурну парадигму, яка відповідає викликам сучасності та пов'язана з постмодерними змінами суспільної свідомості. Назва такої парадигми може містити наступну тріаду: постмодерно-інформаційна, синергетико-мультикультурна, глобально-толерантна.

На думку дисертанта, у сучасній ситуації світу, що глобалізується, розвитку парадигми постмодерну, становлення процесів відчуження особистості, які торкнулись і соціокультурного простору нашої держави, особливого смислу набувають концептуальні підходи соціальної філософії, що ґрунтуються на ідеї та принципі мультикультуралізму і толерантності. Розвиваючи поняття про мультикультурне суспільство і толерантність, проектуючи їх значення на соціокультурний простір України, можна чітко уявити принципи мультикультуралізму і толерантності як інноваційні концепції філософії соціокультурного простору. У контексті глобалізації соціокультурного простору, можливості мультикультуралізму і толерантності стають найбільш широкими. На це впливає та обставина, що сьогодні виникає

соціальна потреба організації цілеспрямованої роботи з формування мультикультурної особистості, яка б поєднала у собі системні знання у царині етнокультури, гармонійну національну самосвідомість, орієнтацію на духовні цінності, толерантність і здатність до міжетнічного діалогу.

Стосовно соціокультурного простору, мультикультуралізм створює таку форму діяльності, яка спрямовує суспільство у широкий світ етнічної та світової культури, значно розширяючи можливості особистісного та професійного саморозвитку, самореалізації і самовизначення. Соціально-філософський підхід, що ґрунтується на такій ідеї, можна назвати «гуманістичним мультикультуралізмом». Соціально-філософський підхід, основою якого є ідея толерантності (умовно названа «толерантний глобалізм»), спрямований на протидію впливам, які викликають відчуття відчуження до інших. Така дія сприяє формуванню навичок незалежного мислення, критичного осмислення та виробленню суджень, основою яких є моральні цінності. Соціальний простір, у якому реалізовано ідеї мультикультуралізму і толерантності, стає інтегративною ідеєю, навколо якої можливо конструювати стратегію суспільного розвитку.

ВИСНОВКИ

1. Глибокі зміни сучасності призвели до становлення глобалізованого соціокультурного простору. Соціокультурний простір стає одним із найбільш знакових інститутів, який має принципово нові концептуальні основи: відкритість, толерантність, взаємодію та взаємозалежність культур. Соціокультурний простір сучасності визначено як складову глобалізаційних трансформацій суспільства, що породжує поняття «глобалізації соціокультурного простору».

Сутність поняття «соціокультурний простір» об'єднує дві складові: ідею простору та ідею втілення духовності. У структурі соціокультурного простору визначено: освітній простір, ціннісний простір, моральний простір, правовий простір, релігійний простір, інформаційний простір.

Концептуальні підстави глобалізації соціокультурного простору та протиріччя, породжені глобалізованими трансформаціями суспільства, порушують питання моделі новітніх соціально-філософських концепцій соціокультурного простору сучасності.

2. У світовій соціально-філософській думці досі не сформульовано однозначної дефініції мультикультуралізму. У наш час, мультикультуралізм – не лише об'єктивно існуюча соціальна проблема, а й теоретичний концепт, що потребує і абстрактного відображення, і практичного вирішення. Аналіз проявів мультикультуралізму та сучасне соціально-філософське знання дозволяють запропонувати принципи мультикультуралізму як основи соціального явища та філософської категорії, а саме: утвердження концепції багатополюсної структури світу; відмова від входження в іншу культуру, визнання унікальної та неповторної цивілізаційної цінності кожної культури; формування міжцивілізаційної комунікації на основі діалогу або полілогу культур як нової інтерпретації культурної варіативності; становлення

національних культур на власному ціннісному підґрунті; толерантність у ставленні до «іншого», неетноцентрична культурна ідентичність як спосіб реагування на загрози культурного нівелювання.

Мультикультуралізм як концептуальна парадигма глобалізованого соціокультурного простору, поширюється на систему науки, освіти, права, цінностей, моралі, релігії, інформації. Мультикультурна парадигма звернена до граничних основ цивілізації – систем формування особистості. Це – погодженість з мотиваціями, завданнями, мріями, соціокультурною політикою у межах мультикультурного суспільства.

Дослідження доводять необхідність парадигми мультикультуралізму для прогресивних змін у глобальному соціокультурному просторі. Недотримання концептуальної парадигми мультикультуралізму призводить до виникнення процесів зіткнення несумісних інтересів, потреб, цінностей, що загрожує соціальній ідентичності.

3. Найбільш сучасною проблемою глобальної соціосистеми культури стає толерантність. В епоху глобалізації, толерантність визначають як універсальне поняття, ідею, свідчення того, що не існує єдиного культурно-екзистенційного фундаменту існування людства. Формування новітньої моделі толерантних відносин може бути повністю сформоване у межах соціокультурних концепцій, спрямованих до глобалізованого мультикультурного простору. Осмислення даної проблематики та розробки з розвитку толерантності у мультикультурному середовищі є стратегічно важливою метою для соціокультурного простору світу й України.

4. Теорія міжкультурної справедливості тісно пов'язана з моральними установками суспільства та спрямовує осмислення питань мультикультуралізму до сучасного уявлення про мораль. Відповідно до парадигми мультикультуралізму, пізнання культурних відмінностей – умова справедливості як моральної цінності. Становлення глобалізованого соціокультурного простору у парадигмі мультикультуралізму передбачає формування моральної особистості епохи глобалізації – із філософським світоглядом, вільним мисленням, здатністю відповісти на виклики мультикультурного світу, бути толерантною і відкритою, не втрачаючи при усьому цьому своєї ідентичності.

5. Роль мультикультуралізму та толерантності зростає у перехідні періоди розвитку суспільства, коли виникає необхідність досягнення суспільної злагоди. Для органічного функціонування мультикультуралізму як концепції глобалізованого соціокультурного простору необхідними є певні трансформації суспільної свідомості, оновлені моральні позиції. Ці принципи сприймаються соціумом демократичних держав та втілюються у феномені мультикультурної толерантності. Мультикультурна толерантність визначається як розуміння способу життя, спрямованого на розвиток та збереження культурних відмінностей у вигляді поведінки, емоцій, ідей, вірувань, без відчуття дискомфорту, а також прийняття ідеології, яка обґрунтовує таку політику. Світогляд, що ґрунтується на мультикультурно-толерантній парадигмі, є обов'язковою умовою переходу до новітнього суспільства. Використання

соціокультурної стратегії, основою якої є функціонування мультикультурної толерантності, є одним із факторів вирішення протиріч глобалізованого світу.

6. В епоху постмодерну, мультикультуралізм можна визначити як концепцію, породжену глобалізацією. Для осмислення мультикультуралізму як соціально обумовленого феномену та філософської категорії важлива наявність типологізації, складовими якої є: питання стабільності та інтеграції у мультикультурному суспільстві; цінності у мультикультурному суспільстві; політика, релігія, права і свободи; політична деліберация у мультикультурному суспільстві. У соціокультурній ретроспективі виділено наступні типи мультикультуралізму: античний мультикультуралізм – злиття представників усіх можливих культур у межах колосальної держави; ренесансний мультикультуралізм – різноманіття, викликане переходом від традиційної культури до персоналістського, особистісно-креативного типу культури; мультикультуралізм Нового часу – європейська концепція свободи совісті, розуміння необхідності толерантності до представників іншої культури; мультикультуралізм постмодерну – розуміння іншої культурної позиції як «чужої правди» та сприйняття своєї правди як «незавершеної».

Інтеркультуралізм і транснаціоналізм як новітні соціокультурні феномени, є формами реалізації мультикультуралізму; механізмом такого функціонування є мультикультурна толерантність.

7. Базові основи феномену толерантності корелюють із основними рисами цивілізаційної соціокультурної системи: соціально-політичний плюралізм; парламентаризм; секуляризм; конституційні свободи; інститут прав людини; соціальна мобільність; прагнення інноваційного розвитку. Виділено наступні типи толерантності, обумовлені соціокультурним розвитком: 1) полісна толерантність: толерантність багатонаціональних імперій; толерантність міжнародних співтовариств; толерантність консоціацій; толерантність іммігрантських суспільств; 2) імперська толерантність: толерантні відносини у СРСР; толерантність національних держав. Видова класифікація толерантності залежить від характеру соціокультурних трансформацій: антична толерантність – виникає у ситуації взаємного використання свободи (полісна толерантність), в обставинах функціонування плюралізму різних видів (імперська толерантність); ренесансно-реформаційна толерантність – виникає на світоглядній основі епохи Ренесансу, плюралізації християнства, раціоналізму Просвітництва; толерантність Нового часу – виникає на трансформаційних етапах суспільства, у ситуації нестабільності; толерантність модерну – виникає на основі появи нових суб'єктів соціокультурного життя, становлення модерних рухів, процесу відчуження людської особистості; толерантність постмодерну та епохи глобалізації – виникає на основі новітнього стану світу, специфічно нових культурних феноменів, серед яких і глобальна криза.

Епоха глобалізації виражена у появі новітніх різновидів толерантності. Визначена соціально-філософським знанням толерантність до невизначеності, а також пропонована у даному дослідженні толерантність до ідентичності обумовлені всією культурогенетичною активністю людини.

8. Протиріччя, породжені системою відносин, побудованої на пануванні та підпорядкуванні, призводять до необхідності нового типу зв'язків, основою яких є плюралізм і толерантність. Специфіка толерантних відносин реалізована у виникненні балансу інтересу індивідів та соціальних груп, що відтворено у прийнятті так званого «толерантного кодексу» взаємодії. Толерантну взаємодію особистості і суспільства в умовах мультикультурного середовища слід розглядати як особливо цінне явище, соціально-особистісну цінність, складовою якої є здобуття всезагального соціокультурного досвіду кожною окремою особистістю. Готовність до подібної взаємодії, яку можна визначити як сформована мультикультурна компетентність, призводить до адекватного функціонування громадянського суспільства.

Розвиток мультикультурної компетенції сучасного соціуму передбачає становлення новітнього соціокультурного феномену – мультикультурної особистості, яка має уявлення про цінності світової культури; володіє соціальними та ціннісно-орієнтаційними здібностями міжкультурної комунікації; відчуває толерантність та емпатію у ставленні до інших культур та соціальних груп; активно взаємодіє із представниками різних культур при збереженні власної культурної ідентичності.

9. Розвиток мультикультурних суспільств у провідних країнах світу породжує необхідність формування мультикультурного соціального простору. Мультикультурний соціальний простір визначено як реальний континуум функціонування системи регіонально-етнічних та світових культурних, наукових, освітніх та правових подій, об'єктивної сукупності факторів та умов, які відтворюють специфічні характеристики різноманіття. Це – структурована система соціально-культурних, соціально-освітніх та соціально-правових факторів, які забезпечують взаємодію та осмислення особистістю всезагального пізнання, у процесі її розвитку у глобалізованому середовищі. Інтегроване функціонування сфер культури, науки, освіти, права, ціннісно-моральної, релігійної, інформаційної системи кожного регіону, країни в цілому створює мультикультурний соціальний простір, складовими якого є етнічний та загальноосвітній компонент. З огляду на це, виникає феномен проектування мультикультурного соціального простору – це організована основа інноваційного розвитку сфери культури, науки, освіти, релігії, права, інформації, на основі мультикультурно-толерантної парадигми в умовах глобалізації.

10. Країни, у соціокультурних просторах яких відтворена політика мультикультуралізму, поділені на кілька груп: країни з історичними культурними відмінностями (Росія, Іспанія); країни, які вимушено стали мультикультурними внаслідок колоніальних процесів (Велика Британія, Франція, Нідерланди); країни, мультикультурність яких зумовлена масовими імміграціями (США, Канада, Австралія).

В цілому, у країнах класичної імміграції (США, Канада, Австралія) соціокультурний простір, створений на розмаїтій етнічній основі, став вагомим засобом модернізації суспільства. Позитивний досвід міжкультурної асиміляції цих країн слід враховувати при виробництві нових підходів до створення

мультикультурного простору в інших державах. Досвід реалізації принципів толерантності у соціокультурному просторі суспільств етнічного плюралізму (країн Західної Європи) доводить доцільність використання таких стратегій соціокультурної політики, як: відстоювання державної мови як засобу міжнаціональної політики; зростання статусу державної освіти як престижного інтернаціонального інституту; виховання патріотичного ставлення іммігрантів до країни проживання; розвиток стратегій навчання представників національних меншин. Бережливе ставлення до культурно-мовних питань може слугувати прикладом застосування стратегії толерантності у соціокультурній практиці, що має першочергове значення для розвитку плюралістичного ліберального суспільства.

Стосовно сучасних поліетнічних суспільств, до яких належить суспільство України, доречно стверджувати, що політика мультикультуралізму вичерпала свій позитивний потенціал. Політика мультикультуралізму є одним із можливих демократичних способів вирішення проблеми культурного розмаїття. У зв'язку з цим, новаторським прийомом та цікавою можливістю розвитку соціокультурного простору є варіант білінгвального навчання, що дозволяє стверджувати європейські цінності толерантності, гуманізму і свободи.

11. У наш час, цивілізовані країни світу формують своє входження у глобальний соціокультурний простір, ґрунтуючись на ціннісних основах гуманізму, логіки буття і прогресу як аксіологічних передумов мультикультурно-толерантної парадигми. Це дозволяє виділити мультикультурно-толерантну парадигму як аксіологічну складову концептуальної системи глобалізованого соціокультурного простору. Статус, структура та функції глобалізованого соціокультурного простору, сформованого з урахуванням цінностей мультикультурно-толерантної парадигми, містять у своєму складі інформаційно-методичний, ергономічний, етногенетичний, економічний, правовий компоненти. Аксіологічна сутність мультикультурно-толерантної парадигми здатна реалізувати ефект інноваційного становлення у глобальних системах будь якої природи, зокрема, і соціокультурного простору.

12. У наш час, одним із фундаментальних прав особистості є право на толерантне ставлення до себе у мультикультурному середовищі. Базовим обов'язком особистості у демократичному суспільстві є обов'язок толерантного ставлення до довколишнього суспільства, якщо це суспільство втілює множинність культур та світоглядів. Зазначена обставина призвела світ до сприйняття мультикультурно-толерантних підходів у правових системах більшості демократичних країн.

Український соціум теж усвідомлює необхідність утвердження загально визнаних норм у сфері мультикультурних зв'язків та толерантних відносин. Однак, в українському законодавстві немає документів, які б відповідали на питання врегулювання проблем у царині реалізації принципів толерантності і мультикультуралізму. Законами України лише опосередковано визначено реалізацію даних принципів суспільного устрою на практиці. Це

призводить до необхідності визнання Україною фундаментальних прав людини, ратифікації міжнародних документів, узгодження відповідно до цього національного законодавства та внесення цих положень як правові концепти у програмні документи політичних партій та суспільних об'єднань, послідовне відстоювання цивілізованих підходів до проблем співіснування різних культур і світоглядів.

13. В умовах трансформації глобалізованого соціокультурного простору доцільно запропонувати новітню концептуальну парадигму, пов'язану з постмодерними змінами у суспільній свідомості, яка здатна відповідати на виклики сучасності: постмодерно-інформаційну, синергетико-мультикультурну, глобально-толерантну. Толерантність і гуманізм розглянуто як головні соціально-філософські концепції, здатні визначати побудову і принципи дії соціокультурного простору епохи постмодерну і глобалізації. Соціально-філософський концепт, який ґрунтується на мультикультурній ідеї, можна назвати «гуманістичним мультикультуралізмом». Соціально-філософський концепт, основою якого є ідея толерантності, спрямований на протидію відчуженню у ставленні до «іншого», можна назвати «толерантний глобалізм».

Соціокультурний простір, у якому реалізовано основи мультикультуралізму і толерантності – інтегративна ідея, навколо якої можливо вибудувати стратегію суспільного розвитку. Мета прийняття гуманістичного мультикультуралізму і толерантного глобалізму як визначальних концептів філософії сучасного соціокультурного простору – формування установок толерантної свідомості, яка окреслює стійкість та моральність функціонування особистості у мультикультурному суспільстві. Соціалізовані особистості, які мають правові знання та захищеність, формують суспільні групи, які є основою добробуту демократичних держав. Таким чином, парадигма мультикультуралізму і толерантності може стати фактором прогресу соціокультурного простору сучасного соціуму і толерантності, чинником еволюції соціокультурного простору сучасного соціуму.

14. Нині гостро постала проблема швидкої інтеграції України у світове співтовариство. З огляду на це, актуальною стає дослідницька та законотворча діяльність у царині концептології соціокультурного простору, яка б враховувала мультикультурну специфіку країни, сприяла покращенню відносин між різними суспільними прошарками. Ці завдання можливо вирішити у процесі реалізації та законодавчого закріплення парадигми толерантності і мультикультуралізму у суспільному житті сучасної України. Зараз не існує соціально-філософської концепції, у межах якої буде вирішено проблемне питання співіснування різних культур в Україні на засадах рівноправного діалогу. Ідеї мультикультуралізму і толерантності як соціально-філософські концепції можуть стати найбільш адекватною теоретичною відповіддю на такий виклик сучасності.

Як держава, що об'єднала розмаїття культур, у нинішніх умовах Україна може стати зразком переходу від традиційних соціокультурних систем до створення новітнього соціокультурного простору з інноваційними

концептуальними підходами. Запропоновані концепції соціокультурного простору повідомляють світу таке перетворення соціокультурного життя нашої держави, яке спрямоване на прогресивні зміни форми культурного буття всього глобального соціуму.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

Монографії:

1. Ананьева Е. П. Развитие принципов свободы совести в процессах демократизации: [монография] / Елена Павловна Ананьева – Севастополь: издательство «Рибэкс», март 2014. – 170 с.
2. Ананьева Е. П. Мультикультурализм и толерантность как социально-философские концепции образовательного пространства: [монография] / Елена Павловна Ананьева – Одесса: издательство «ВМВ», 2015. – 322 с.
3. Ананьева Е. П. Образовательно-педагогическое прогнозирование. Прогностические концепции образовательного пространства [колл. монография] / Елена Павловна Ананьева // В колл. монографии: «Прогнозирование, планирование и моделирование: междисциплинарный подход и конвергенция знаний». – Самара, 2015. – С. 26-34.

Навчальний посібник:

1. Ананьева Е. П., Левинская Н. В. Основы этико-религиозной толерантности. Учебное пособие / Елена Павловна Ананьева, Наталья Васильевна Левинская – Севастополь: Издательство Академии ВМС имени П. С. Нахимова, 2012. – 157 с.

Статті у фахових виданнях, зареєстрованих МОН України:

1. Ананьева Е. П. Свобода совести в эпоху секуляризации и парадигмы постмодерна / Е. П. Ананьева // Політологічний вісник. Зб. наук.праць. – К.: «ІНТАС». – Вип. 38. – 2008. – С. 7-15.
2. Ананьева Е. П. Свобода совести в контексте взаимодействия процессов секуляризации и клерикализации общества / Е. П. Ананьева // Культура народов Причерноморья. Раздел «Философские науки» – №169. – 2009. – С. 135-137.
3. Ананьева Е. П. Возникновение и развитие психологической парадигмы осмысления религии / Е. П. Ананьева // Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. – Вип. 103. Філософія. – 2010. – С. 121-125.
4. Ананьева Е. П. Развитие гражданского сознания на фоне религиозных конфликтов в Украине / Е. П. Ананьева // Культура народов Причерноморья. Раздел «Философские науки» – №194. – 2010. – С. 172-175.
5. Ананьева Е. П. Определение предмета психологии религии и ее места в системе научного знания / Е. П. Ананьева // Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. – Вип. 115. Філософія. – 2011. – С. 137-140.
6. Ананьева Е. П. Социальные, религиозные и психологические основания понятия о толерантности / Е. П. Ананьева // Культура народов Причерноморья. Раздел «Философские науки» – № 198. – 2011. – С. 10-13.

7. Ананьева Е. П. Роль гуманистического прагматизма в развитии принципа толерантности / Е. П. Ананьева // Культура народов Причерноморья. Раздел «Философские науки» – №225 – 2012. – С. 120-124.
8. Ананьева Е. П. Развитие принципов толерантности в процессе глобализации / Е. П. Ананьева // Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. – Вип. 126. Філософія. – 2012. – С. 3-6.
9. Ананьева Е. П. Традиционное и инновационное взаимодействие как фактор формирования толерантного сознания в Украине / Е. П. Ананьева // Культура народов Причерноморья. Раздел «Философские науки». – № 239. – 2012. – С. 140-144.
10. Ананьева Е. П. Личность и общество в эпоху глобализации: толерантность как принцип взаимодействия / Е. П. Ананьева // Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. – Вип. 141. Філософія. – 2013. – С. 7-11.
11. Ананьева Е. П. Теоретические аспекты исследования толерантности: проблема методологии / Е. П. Ананьева // Наукове пізнання: методологія та технологія. – № 2 (31). – 2013. – С. 5-12.
12. Ананьева Е. П. Влияние современных философско-образовательных концепций на прогрессивные изменения в системе образования / Е. П. Ананьева // Наукове пізнання: методологія та технологія. – Вип.1 (32). – 2014. – С. 5-11.
13. Ананьева Е. П. Принципы мультикультурализма и толерантности в системах образования современных полиэтнических сообществ / Е. П. Ананьева // «Перспективи». Соціально-політичний журнал. – Вип. 2 (60). – 2014. – С. 5-9.
14. Ананьева Е. П. Толерантность в системе осмысления современной глобализированной культуры / Е. П. Ананьева // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. – № 1116. Серія «Філософія. Філософські перипетії». – 2014. – С. 3-6.
15. Ананьева Е. П. Мультикультурная толерантность как фактор синергетики глобализированного мира / Е. П. Ананьева // «Перспективи»: Соціально-політичний журнал. – Вип. 3 (61). – 2014. – Одеса. – С. 12-18.
16. Ананьева Е. П. Проблемы и перспективы классификации толерантности в процессе развития социальной реальности / Е. П. Ананьева // «Перспективи». Соціально-політичний журнал. – Вип. 4 (62). – 2014. – С. 13-22.
17. Ананьева Е. П. Толерантность в развитии образовательных систем стран этнокультурного плюрализма (западноевропейских обществ) / Е. П. Ананьева // Наукове пізнання: методологія та технологія. – 2 (33). – 2014. – С. 11-21.
18. Ананьева Е. П. Развитие парадигмы мультикультурализма и толерантности как фактор прогресса современного образовательного пространства / Е. П. Ананьева // «Перспективи». Соціально-політичний журнал. – Вип. 1 (63). – 2015. – С.6-12.
19. Ананьева Е. П. Развитие глобализационных тенденций в концептологии научного знания / Е. П. Ананьева // Вісник Житомирського державного університету. Філософські науки. – Вип. 3(81). – 2015. – С. 3-9.

20. Ананьева Е. П. Ценности мультикультурно-толерантной парадигмы в развитии социокультурного пространства / Е. П. Ананьева // Актуальні проблеми філософії та соціології. – №6. – 2015. – С. 7-10.

21. Ананьева Е. П. Сущностные характеристики социокультурного пространства / Е. П. Ананьева // «Перспективи». Соціально-політичний журнал. – Вип. 2(64). – 2015. – Одеса. – С.6-12.

22. Ананьева Е. П. Структура социокультурного пространства / Е.П.Ананьева // «Перспективи». Соціально-політичний журнал. – Вип. 3 (65) – Одеса. – С. 6-14.

23. Ананьева Е. П. Феномен научного знания в системе глобализированного социокультурного пространства / Е. П. Ананьева // Актуальні проблеми філософії та соціології. – № 7. – 2015. – С. 3-6.

24. Ананьева Е. П. Интеркультурализм и толерантность стран Западной Европы в условиях новейших миграций / Е. П. Ананьева // Актуальні проблеми філософії та соціології. – № 8. – 2015. – С. 3-6.

Статті у наукометричних та наукових виданнях інших держав

1. Ананьева Е. П. Мультикультурализм и мораль в глобализированном общественном пространстве / Е. П. Ананьева // Вестник Балтийского федерального университета им. Канта. – Калининград. – Вып 12. Гуманитарные науки. – 2014. – С.136-142.

2. Ананьева Е. П. Типология мультикультурализма в структуре социальных изменений / Е. П. Ананьева // Вестник КазНУ: Серия философия. Серия культурология. Серия политология. – Алматы. – №4 (49). – 2014. – С. 233-240.

3. Ананьева Е. П. Мультикультурная толерантность как путь и средство прогресса украинской национальной идеи в начале 21 столетия / Е. П. Ананьева // Историческая и социально-образовательная мысль. – Краснодар. – № 6. – 2014. – С. 15-21.

4. Ананьева Е. П. Место и роль образования в социокультурном пространстве / Е. П. Ананьева // International Research Journal. Раздел «Философские науки». – Екатеринбург. – №8 (39). – 2015. – С. 83-85.

5. Ананьева Е.П. Возможности интеркультурно-толерантной стратегии в новейших условиях развития Европы / Е. П. Ананьева // Scientific Journal «Science Rise». Філософські науки. – Харків. – №12/1(17). – 2015. – С. 82-85.

6. Ананьева Е. П. Методологические аспекты исследования мультикультурализма / Е. П. Ананьева // Theoretical&Applied Science. – № 12 (32). – 2015. – International Scientific Practical Conference «Applied Technologies». – SECTION 30. Philosophy. – Scranton, USA. – 2015. – С. 48-54.

7. Ananeva Elena Pavlovna. Socio-cultural space: the essence and structure / Elena Pavlovna Ananeva // International Scientific Journal. – Сб. науч. трудов. Философские науки. – Киев. – № 9. – 2015. – С. 74-76.

8. Ананьева Е. П. Мультикультурализм как философская концепция глобализированных интеллектуальных систем / Е. П. Ананьева // EUROPEAN RESEARCH. – № 10 (11). – 2015. – XI international scientific and practical

conference: «European research: innovation in science, education and technology». PHILOSOPHICAL SCIENCES. – Moscow. – 23-24 december 2015. – С. 88-92.

Статті в інших наукових збірках та матеріалах конференцій:

1. Ананьева Е. П. Цивилизационные разломы в контексте процессов модернизации / Е. П. Ананьева // Международная научная конференция «Христианство и ислам – диалог культур и цивилизаций». – Севастополь-Бахчисарай. – 2011. – С. 6-8.

2. Ананьева Е. П. Толерантные отношения в исламе / Е. П. Ананьева // Международная научная конференция «Культурное многообразие Крыма: взаимоотношения христианства и ислама». – Севастополь. – 2012. – С.8-14.

3. Ананьева Е. П. Принцип толерантности в современной концепции подготовки специалистов в вузе / Е. П. Ананьева // Вісник Запорізького національного університету. Серія «Педагогічні науки». – Вип. № 2. – 2012. – С. 103-107.

4. Ананьева Е. П. Изменение общественного сознания в современной глобализированной среде / Е. П. Ананьева // Международная научная конференция «Тенденции и перспективы современных геополитических процессов: теория и практика». – Севастополь-Симферополь – 2013. – С. 24-27.

5. Ананьева Е. П. Проблемы формирования интеллектуальной элиты в свете работы К. Д. Ушинского «Письма о воспитании наследника русского престола» / Е. П. Ананьева // Науковий Вісник ПНПУ імені К. Д. Ушинського: сб. наук.пр. – Спецвип. – 2013. – С. 3-9.

6. Ананьева Е. П. Проблемы формирования меритократии постиндустриального общества в свете педагогического наследия К. Д. Ушинского / Е. П. Ананьева. // Вісник Запорізького національного університету. Серія «Педагогічні науки». – № 3 (21). – 2013. – С. 6-15.

7. Ананьева Е. П. Методологические проблемы философии образования в свете развития глобализации / Е. П. Ананьева // European Conference of Education and Applied Psychology. // Section 16 – Philosophy of Education. – Austria, Vienna. – 2014. – С. 350-356.

8. Ананьева Е. П. Толерантность как культурная универсалия глобализированного мира / Е. П. Ананьева // Сб. материалов международной научно-практической конференции «Культура толерантности в контексте процессов глобализации: методология исследования, реалии и перспективы». – Прага: Изд-во «Vědeckovydatelské centrum «Sociosféra-CZ». – 2014. – С. 167-169.

9. Ананьева Е. П. Социально-правовые основы реализации принципов мультикультурализма и толерантности в образовательной политике Украины / Е. П. Ананьева // Сб. материалов международной научно-практической конференции «Права и свободы человека: проблемы реализации, обеспечения и защиты». – Прага: Изд-во «Vědeckovydatelské centrum «Sociosféra-CZ». – 2014. – С. 84-89.

10. Ананьева Е. П. Развитие глобализационных тенденций в концептологии современного образования / Е. П. Ананьева // Сб. научной

конференции «Гуманитарные науки в XXI веке». – Москва: Изд-во Спутник. – 2014. – С. 45-51.

11. Ананьева Е. П. Мультикультурализм – парадигма образовательных систем глобализованного общества знаний / Е. П. Ананьева // Материалы XV Всероссийского научного семинара «Современная политическая реальность и государство: сложные методы исследований». – Краснодар-Анапа. – 2014. – С. 57-60.

12. Ананьева Е. П. Мультикультурализм как философско-образовательная концепция эпохи глобализации / Е. П. Ананьева // UNIVERSUM: Общественные науки. – № 7(8). – 2014. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.7universum.com/ru/social/archive/category//7-11>.

13. Ананьев Ю. П., Ананьева Е. П. Формирование толерантности в мультикультурной среде военного образования / Ю. П. Ананьев, Е. П. Ананьева // Материалы VI Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції «Актуальні проблеми педагогічної науки». – Миколаїв. – 2014. – С. 40-43.

14. Ананьева Е. П. Мультикультурная толерантность как фактор синергетики образования / Е. П. Ананьева // Материалы Всеукраїнської наукової конференції «Освіта та соціалізація особистості». Материалы Всеукраїнської наукової конференції. – Одеса-Дніпродзержинськ. – 2014. – С. 53-55.

15. Ананьева Е. П. Мультикультурная толерантность в системах образования полиэтнических сообществ / Е. П. Ананьева // Материалы Всеукраїнської інтернет-конференції молодих учених та студентів «Актуальні питання соціально-філософської думки». – Одеса. – 2014. – С. 7-9.

16. Ананьева Е. П. Мультикультурність і толерантність як фактори взаємодії в період глобалізації / Е. П. Ананьева // Материалы IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії». – Ровно. – 2014. – С. 77-80.

17. Ананьева Е. П. Толерантность как фактор регулирования общественных отношений в современной Украине / Е. П. Ананьева // Проблемы науки и образования. Научно-методический журнал. – №10 (28). – Москва – 2014. – С. 82-84.

18. Ананьева Е. П. Синергетические взаимодействия мультикультурализма и толерантности в глобализационном дискурсе / Е. П. Ананьева // Сб. научных докладов международной конференции «Современная наука. Новый взгляд». – Вроцлав. Польша. – 2015. – С. 100-106.

19. Ананьева Е. П. Многоаспектность исследования толерантности применительно к социосистеме образования / Е. П. Ананьева // Материалы научной конференции ЕНО «Современные концепции научных исследований». – Серия «Философские науки» – Часть 2. – Москва. – 2015. – С. 177-179.

20. Ананьева Е. П. Парадигма мультикультурализма и толерантности как фактор прогресса социокультурного пространства Украины / Е. П. Ананьева // Сб. научных докладов международной конференции «Осуществление научных исследований и реализация проектов». – Краков. Польша. – 2015. – С. 58-61.

21. Ананьева Е. П. Образовательная составляющая в социокультурном пространстве современности / Е. П. Ананьева // II Международная научно-

практическая конференция «Современная культура коммуникации. Социокультурные процессы в современном мире». – Саратов. – 2015. – С. 15-18.

22. Ананьева Е. П. Развитие идеи мультикультурализма и толерантности в свете глобализации социокультурного пространства / Е. П. Ананьева // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції НАНР «Соціально-гуманітарні виклики 2015 року». – Львів. – 2015. – С. 12-15.

23. Ананьева О. П. Парадигма толерантності в епоху глобалізованих змін соціокультурного простору / О. П. Ананьева // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної заочної конференції «Сучасна наука: теорія і практика». – Київ. – 2015. – С. 38-41.

24. Ананьева О. П. Зміни суспільної свідомості в глобалізованому соціокультурному просторі / О. П. Ананьева // Матеріали заочної міжнародної наук.-практ. конференції «Інновації в сучасній науці». – Київ. – 2015. – С. 72-75.

25. Ананьева Е. П. Аспектное изучение феномена толерантности в пределах социокультурного пространства / Е. П. Ананьева // «Вісник Маріупольського державного університету». Серія: філософія, культурологія, соціологія. – №9. – 2015. – С. 9-14.

26. Ананьева О. П. Складові глобалізованого соціокультурного простору / О. П. Ананьева / Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Наукова дискусія: теорія, практика, інновації». – Київ. – 2015. – С. 53-57.

27. Ананьева Е. П. Основные методологические принципы построения социокультурного пространства / Е. П. Ананьева // Материалы Международной научно-практической конференции «Актуальные научные исследования различных социальных процессов современного общества». – Одесса. – 2015. – С. 41-44.

28. Ананьева Е. П. Мультикультурализм как выбор и необходимость / Е.П.Ананьева // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з проблеми вибору (Ukrainian choice: public policy and politics). – Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія». – 2015.– С. 143-145.

29. Ананьева Е. П. Мультикультурное социальное пространство как социокультурная тенденция / Е. П. Ананьева // Матеріали Наукової конференції «Сучасні тенденції в історії, соціології, політології та філософії». – Львів. – 2015. – С. 6-9.

30. Ананьева Е. П. Акмеологический аспект толерантности и проблема зрелости личности / Е. П. Ананьева // Матеріали IV Міжнародної науково-теоретичної конференції «Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності». – Житомир. – 2015. – С. 8-11.

31. Ананьева Е. П. Мультикультурно-толерантная парадигма как фактор построения социокультурного пространства современности / Е. П. Ананьева // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання сучасної науки». – Львів. – 2015. – С. 155-158.

Анотація

Ананьєва О. П. Мультикультуралізм і толерантність як соціально-філософські концепції соціокультурного простору. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 9.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» – Одеса, 2016.

Дисертація присвячена дослідженню особливостей формування концептології соціокультурної сфери сучасності у соціально-філософському ракурсі.

Процес формування сучасної соціокультурної концептології полягає у порушенні та вирішенні проблеми розробки та філософського супроводу новітніх соціально-філософських концепцій глобального соціокультурного простору, що дозволяє досліджувати і конкретизувати шлях прогресу соціокультурного простору сучасного глобалізованого соціуму.

Розкриваються загальні та особливі характеристики концептології сучасного глобального соціокультурного простору. Доведено, що розвиток сучасного глобального соціокультурного простору може бути закладено тільки у межах новітніх соціально-філософських концепцій. Мультикультурно-толерантна парадигма є складовою принципів побудови соціокультурного простору сучасності і осмислюється як фактор прогресу сучасного соціокультурного простору.

Показано специфіку новітніх соціально-філософських концепцій, що ґрунтуються на мультикультуралізмі і толерантності, виконують роль методологічної основи для побудови глобального соціокультурного світогляду, здатного функціонувати у нелінійній картині світу та впливати на прогресивні зміни у глобальному соціокультурному просторі.

Ключові слова: соціокультурний простір, концептологія соціокультурної сфери, соціокультурні концепції, структура соціокультурного простору; мультикультуралізм, толерантність, мультикультурний соціальний простір; мультикультурна особистість, інтеркультуралізм, транснаціоналізм, гуманістичний мультикультуралізм, толерантний глобалізм.

Аннотация

Ананьева Е. П. Мультикультурализм и толерантность как социально-философские концепции социокультурного пространства. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского» – Одесса, 2016.

Диссертация посвящена исследованию особенностей формирования концептологии социокультурной сферы современности в социально-философском ракурсе.

Процесс формирования современной социокультурной концептологии заключается в постановке и решении проблемы разработки и философского сопровождения новейших социально-философских концепций глобального социокультурного пространства, что позволяет исследовать и конкретизировать пути прогресса социокультурного пространства современного глобализированного социума.

Определены и обоснованы общие и особенные характеристики концептологии современного глобального социокультурного пространства. Доказано, что развитие современного глобального социокультурного пространства может быть заложено только в рамках новейших социально-философских концепций. Разработана структура современного глобального социокультурного пространства, включающая в себя образовательную, ценностную, моральную, правовую, конфессиональную, информационную составляющие;

Разработаны категориальные основания мультикультурализма и толерантности как социально обусловленных феноменов и философских категорий. Аргументированы классификационно-феноменологические основания мультикультурализма и толерантности. Мультикультурализм и толерантность представлены в виде разработанных социально-философских концепций глобального социокультурного пространства. Мультикультурно-толерантная парадигма включена в принципы построения социокультурного пространства современности и осмысливается как фактор прогресса современного социокультурного пространства.

Введен в научный оборот ряд понятий, способствующих исследованию концептологии социокультурной сферы современного социума («глобализация социокультурного пространства», «структура социокультурного пространства»; «мультикультурное социальное пространство»; «мультикультурная личность»; «мультикультурная компетентность», «гуманистический мультикультурализм»; «толерантный глобализм», «формы функционирования мультикультурализма»).

Уточнено наличие принципиально новых требований к социокультурной сфере, связанных с необходимостью смены системы ценностей общества и развитием мультикультурности, что рождает возможность разрыва между социокультурными потребностями и возможностями их удовлетворения; представление о характеристиках путей и средств развития новейших социально-философских концепций глобального социокультурного пространства, которые представлены в виде парадигмы мультикультурализма и толерантности.

Показана специфика новейших социально-философских концепций, выполняющих роль методологической основы для построения глобального социокультурного мировоззрения, способного функционировать в нелинейной картине мира и влиять на прогрессивные изменения в социокультурном. Данные концепции с необходимостью представляются гуманистическими.

Социокультурные системы в глобальном мире вынуждены быть мультикультурными. Сознание человека, сформированное в глобальном социокультурном пространстве, предполагается толерантным к различного рода отличиям.

Обосновано положение о частных случаях и формах мультикультурализма как новейшей социокультурной концепции. Частными случаями, а также формами функционирования мультикультурализма представляются транснационализм и интеркультурализм. Транснационализм определяется как процесс, посредством которого представители «иных» культур могут строить объединенные социальные пространства. Интеркультурализм исходит из идеи культурного разнообразия мира. Его отличие от мультикультурализма в том, интеркультурализм ориентирован на поиск взаимодействия разных культур.

Показано научное представление о содержании феноменов мультикультурализма и толерантности, где категориальными основаниями мультимкультурализма как социально обусловленного феномена и философской категории являются: вопросы стабильности и интеграции в мультикультурном обществе; ценности в мультикультурном обществе; политика, религия, вопросы свободы совести и свободы слова; политическая де-libерация в мультикультурном обществе. Основания феномена толерантности коррелируют с основными чертами западноевропейской социокультурной системы: это – социально-политический плюрализм; парламентаризм; секуляризм; конституционные свободы; институт прав человека; социальная мобильность; стремление к инновационному развитию.

Обоснована программа социально-философского сопровождения парадигмы мультикультурализма и толерантности в социокультурном пространстве, включающая в себя обретение особого статуса новейшими концептуальными походами в социальной философии. Выдвижение гуманистического мультикультурализма и толерантного глобализма в качестве определяющих концептов философии современного социокультурного пространства ведет к формированию установок толерантного сознания, определяющего устойчивость функционирования в мультикультурном обществе отдельных личностей. Социализированные личности формируют общественные группы, которые могут стать основой гражданского согласия в современных демократических государствах.

Констатируется, что в настоящее время не существует социально-философской концепции, в рамках которой разрешится проблемный вопрос социокультурной теории и практики, предполагающий сосуществование различных культур в мире и Украине на основе равноправного диалога. Теории мультикультурализма и толерантности не в качестве социальных доктрин, но в качестве социально-философских концепций социокультурного пространства могут явиться наиболее адекватным теоретическим ответом на такой вызов современности.

Ключевые слова: социокультурное пространство, концептология социокультурной сферы, социокультурные концепции, структура

социокультурного пространства; мультикультурализм, толерантность, мультикультурное социальное пространство; мультикультурная личность, интеркультурализм, транснационализм, гуманистический мультикультурализм, толерантный глобализм.

Summary

Ananeva O. P. Multiculturalism and tolerance as a social and philosophical concepts of a sociocultural space. – Manuscript.

Thesis submitted in fulfillment of the requirements for the degree of Doctor Philosophy, 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history. – State Institution «Pivdenoukrainsky National Pedagogical University named after K. D. Ushynskiy» – Odesa, 2016.

Dissertation is devoted to research of features of formation conceptology social and cultural spheres by modern social and philosophical perspective.

The process of formation of the modern socio-cultural Conceptology is the formulation and solution of problems of development and philosophical support new social and philosophical concepts of the global socio-cultural space, allows you to explore and specify the path of the progress of social and cultural space in the modern globalized society.

Is revealed the general and special characteristics conceptology contemporary of global cultural space. It is proved that the development of contemporary global cultural space can be laid down only within the framework of new social and philosophical concepts. Multicultural-tolerant paradigm is included in the principles of the social and cultural space of the present and interpreted as a factor in the progress of modern social and cultural space.

The specificity of the latest socio-philosophical concepts based on multiculturalism and tolerance, which serve as a methodological basis for building of a global socio-cultural world, capable of operating in a nonlinear world view and influence on the progressive changes in the global socio-cultural space.

Keywords: socio-cultural space, conceptology socio-cultural sphere, the concept of socio-cultural space, structure of the socio-cultural space, multiculturalism, tolerance, multicultural social space, multicultural identity, interculturalism, transnationalism, humanistic multiculturalism; tolerant globalism.

Наукове видання

АНАНЬЄВА ОЛЕНА ПАВЛІВНА

**МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ І ТОЛЕРАНТНІСТЬ
ЯК СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ
СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук

Віддруковано з оригінал-макету
Підп. до друку 23.03. 2016. Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Гарн. «Times». Друк цифровий. Ум.-друк. арк. 1,9.
Наклад 120 пр.